

MARIA CZEREPANIAK-WALCZAK
Uniwersytet Szczeciński

O „POETYCE” EKSPERCKICH RECENZJI WNIOSKÓW W KONKURSIE NCN FUGA

UWAGI WSTĘPNE

Zmiany w finansowaniu nauki przyniosły wiele niepokojów, ale też wiele nadziei. Wdrażanie systemu grantowego jest jednym z przejawów westernizacji, a raczej amerykańskiej zasad finansowania badań naukowych oraz karier akademickich. Wprawdzie ta druga funkcja grantów (to znaczy wspieranie karier akademickich) nie jest wyrażona *expressis verbis*, jednakże praktyki codziennego życia akademickiego dowodzą ich znaczenia w procedurach awansów naukowych. Nie tylko odkrycia naukowe dokonane dzięki finansowemu wsparciu są podstawą osiągnięcia kolejnych stopni naukowych, ale umieszczanie wśród kryteriów awansu na stopień doktora habilitowanego i tytuł profesora posiadania grantu czyni z niego „(nie-mroczny)przedmiot pożądania”. Jest to znaczącym czynnikiem nowej epidemii, a raczej pandemii w środowisku akademickim zwanej „grantozą”. Objawia się ona wysoką gorączką oraz silnym napięciem intelektualnym i emocjonalnym. Symptomy te towarzyszą osobie/zespołowi od chwili pojawienia się zamiaru aplikowania o grant do ochłonięcia po (zwykle kilkakrotnym) przeczytaniu opinii ekspertów. Pominę tu emocje i wysiłki intelektualne oraz organizacyjne na etapie aplikowania o grant, to znaczy konceptualizacji projektu badawczego, gromadzenia danych, konstruowania zespołu badawczego (w sytuacji badań realizowanych przez zespół) i pisania wniosku. Jest to niemal prometejski wysiłek nawet dla doświadczonych badaczy.

I właśnie „grantoza” staje się źródłem wielu, nie zawsze dobrych doświadczeń osób ubiegających się finansowanie badań oraz staży badawczych w krajowych ośrodkach naukowych.

W pułapkę kainotyzmu wpędzają osoby wnioskujące o finansowanie ich projektów naukowych między innymi wymagania stawiane w procesie aplikowania o granty. Z jednej strony regulaminy grantów zmieniają się („są doskonałone”), z drugiej zaś eksperci oceniają, że wyniki badań prowadzonych przez początkującego badacza nie wywołają „przełomu w nauce”. Oto przykładowe opinie ekspertów: „Projekt jest poprawny pod względem teoretycznym i metodologicznym, jednak nie wykracza poza standardową poprawność i przeciętność

i choć może zawierać pewne elementy nowatorskie, nie można spodziewać się wyników, które mogłyby mieć istotne znaczenie dla rozwoju wiedzy naukowej”. Ponadto tym, co dyskwalifikuje młodego badacza jest „Brak publikacji w liczących się czasopismach ogólnopolskich, brak publikacji o zasięgu międzynarodowym”. A przecież przygotowanie takich publikacji wymaga prowadzenia badań, nierzadko kosztochłonnych.

Wskazane przykłady znajdują się opiniach i ocenach wyrażanych przez ekspertów w konkursach dla osób po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Konkursy te adresowane są do osób rozpoczynających karierę naukową, po doktoracie, które planują realizację własnych projektów badawczych (SONATA) albo zamierzają odbyć staż podoktorski w wybranym środowisku naukowym (FUGA). Obydwa programy grantowe są możliwością spełnienia warunków sformułowanych w kryteriach awansu naukowego na stopień doktora habilitowanego. Młodzi badacze i młode badaczki upatrują więc w tych programach szansy na wsparcie ich wysiłków związanych z gromadzeniem doświadczenia i dorobku naukowego. Nic dziwnego, że statystyki przedstawiane przez NCN wskazują na duże zainteresowanie wnioskodawców tymi konkursami. Należy podkreślić, że każdy z tych konkursów ma ściśle zdefiniowane formalne kryteria dostępności.

W tym tekście przedstawiam przykładowe oceny i opinie o wnioskach w konkursie na staże podoktorskie. W ramach konkursu rozpatrywane są wnioski osób rozpoczynających karierę naukową, które nie wcześniej niż 5 lat przed rokiem wystąpienia z wnioskiem (podkr. M. Cz.-W.¹) o przyznanie środków finansowych na badania naukowe uzyskały stopień naukowy doktora.

PROCEDURA OCENY WNIOSKÓW

Ocenianie wniosków odbywa się na trzech etapach. W pierwszym etapie odbywa się ocena wniosku pod względem formalnym, sprawdzanie czy wniosek wypełniony jest poprawnie. Przyczyną dyskwalifikacji może być na przykład napisanie nazwy uczelni w języku polskim zamiast w angielskim.

Do oceny merytorycznej przyjmowane są wyłącznie wnioski pozytywnie ocenione pod względem formalnym. Poddawane są ocenom ekspertów. Wnioski składane w konkursach FUGA oceniane są przez dwóch członków Zespołu Ekspertów. Pozytywna ocena obydwu ekspertów stanowi podstawę dopuszczenia do trzeciego etapu, czyli do rozmowy kwalifikacyjnej. Dopiero na podstawie wyniku rozmowy ustalana jest końcowa ocena wniosku i decyzja o finansowaniu stażu podoktorskiego. O sicie selekcyjnym świadczą dane panelu HS (nauki Humanistyczne i Społeczne) z kolejnych konkursów FUGA.

¹ Wszystkie podkreślenia w cytatach z opinii pochodzą ode mnie i służą zwróceniu uwagi na użyte przez ekspertów sformułowania.

Tabela 1. Wnioski w konkursach FUGA w latach 2012–2015

Konkurs	Liczba wniosków złożonych	Pozytywnie ocenione		Zakwalifikowane do finansowania	
		W I etapie	W II etapie	N	%
FUGA 2	110	105	39	22	20,00
FUGA 3	129	125	44	25	19,40
FUGA 4	126	117	49	24	19,05

Wśród wniosków zakwalifikowanych do finansowania nie ma dotychczas ani jednego z pedagogiki. Można postawić pytanie, czy wnioski te są zbyt słabo przygotowane i nie dość dobrze umotywowane, czy też ośrodki naukowe, wydziały pedagogiczne i osiągnięcia naukowe opiekunów/opiekunek stażu proponowanych przez wnioskodawców/wnioskodawczynie nie znajdują uznania w opiniach ekspertów. Odpowiedzi na te pytania szukałam w ocenach wniosków. Pewną sugestią można znaleźć w następujących opiniach: „Jak na pedagogikę, dorobek autorki projektu jest dobry”. Zdaniem ekspertów: „co do oceny osiągnięć naukowych: jest ona umiarkowanie pozytywna, choć na uwagę zasługuje tendencja do publikacji w języku angielskim”. Trudno mi wywnioskować, czy są to opinie pochlebne, czy protekcjonalne („jak na pedagogikę”), czy raczej wyrażające niską ocenę dorobku młodych badaczy.

EKSPERCKIE OPINIE WNIOSKÓW O STAŻE PODOKTORSKIE NA WYDZIAŁACH PEDAGOGICZNYCH; ANALIZA RETORYKI OCEN

Staż podoktorski trwający od 1 roku do 3 lat odbywany w środowisku naukowym innym aniżeli miejsce uzyskania stopnia naukowego doktora jest niekwestionowanym i trudnym do zastąpienia doświadczeniem w pracy naukowej. Jest okazją do uczenia się, poznawania nowych paradygmatów i nowych wzorów bycia badaczem. Nie dziwi więc tak duże zainteresowanie konkursami FUGA, zaskakuje natomiast proporcja liczby wniosków składanych w poszczególnych panelach NCN (NZ, HS, ST) do liczby wniosków zakwalifikowanych do finansowania. Jest ona w ostatnim konkursie następująca: NZ-35% : HS-19% : ST-34%. Proporcje te są jeszcze bardziej znaczące w poprzednich konkursach (FUGA2: 40:20:40) Wskazuje to na ograniczone szanse młodych humanistów i przedstawicieli nauk społecznych na korzystanie z tej formy doskonalenia warsztatu naukowego.

Niepokojący brak młodych pedagogów wśród beneficjentów konkursu FUGA sprawił, że poddałam analizie oceny wniosków składanych przez doktorów nauk społecznych w dyscyplinie Pedagogika. Pokróćce przytaczam opinie ekspertów ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich retorykę. Nie podejmuję kwestii zasadności tych ocen, gdyż nie znam treści wniosków i nie ośmieliłabym się kwestionować wyrażonych ocen. Skupiam się wyłącznie na ich sformułowaniach ze szczególnym uwzględnieniem ich przejrzystości komunikacyjnej,

wszak z tych ocen aspiranci do grantu mogą dowiadywać się, co powinni/mogą poprawić, wzbogacić, uzupełnić w swoim dorobku i treści wniosku. Analizuję więc sformułowania zamieszczone w recenzjach.

Ogólne oceny wniosków są pozytywne: „Ekspersi zgodnie konstatają rzetelne przygotowanie wniosku, jego naukowy charakter oraz uznają, że spełnia kryterium badań podstawowych”, „Ekspersi zgodnie stwierdzają, że wniosek spełnia kryteria przedstawione w ogłoszeniu o konkursie i został przygotowany w sposób umożliwiający rzetelną ocenę”. Ta druga formuła powtarza się w ocenach innych wniosków. Nasuwa to przypuszczenie o praktyce *copy-paste*.

Na uwagę zasługują sformułowania i zwroty użyte przez ekspertów w ocenach wyrażanych odnośnie do poszczególnych kryteriów, to znaczy do osiągnięć naukowych wnioskodawcy, dorobku naukowego opiekuna stażu, wartości planowanych badań oraz zasadności odbycia stażu. Jakkolwiek, według opinii ekspertów, „Dorobek naukowy wnioskodawczyni potwierdza jej kompetencje. Ma on jednak (jak stwierdzają) charakter eksploratorski i ukazuje się w wydawnictwach niezaliczających się do czołówki krajowej”. To są argumenty uzasadniające niezakwalifikowanie wniosku do dalszego etapu postępowania. Odnośnie do dorobku innej osoby „Ekspersi zgodnie uznają dorobek autorki projektu za dobry. Jest ona autorką licznych publikacji, część z nich ukazała się po angielsku, a na uznanie zasługują monografie w uznanych wydawnictwach. Są to wszakże, według ekspertów, publikacje dość przyczynkarskie. Ocena pozostałych osiągnięć naukowych jest umiarkowanie pozytywna.

Ekspersi stwierdzają, że „doświadczenia badawcze są skromne i ograniczają się do dwu krótkich wyjazdów studyjnych”. Tak, są skromne, gdyż wnioskodawczyni jest dopiero od dwóch lat doktorem. Właśnie celem stażu jest wzbogacenie doświadczenia badawczego. Zaskakujące są stwierdzenia na temat publikacji: „Prace są bliskie raportom badawczym”. „Ocena formalna odnosi się do publikowania prac utrzymanych w poetyce raportu badawczego”. Trudno mi odczytać, czy są to opinie pozytywne, czy raczej krytyczne. Z kontekstu wynika, że „raport badawczy” nie jest dobrą formą publikacji naukowej. Prawdopodobnie ze względu na specyficzną dla niego „poetykę”.

Kolejnym argumentem powtarzającym przez ekspertów jest brak doświadczeń zdobytych za granicą: „Wnioskodawca nie ma doświadczeń zdobytych za granicą”. W tym miejscu przytaczam definiowanie przez NCN współpracy międzynarodowej:

„Za współpracę międzynarodową uważa się realizację zadań badawczych wraz z badaczami z zagranicznych instytucji badawczych. Za współpracę międzynarodową nie uznaje się:

- a) uczestnictwa w konferencjach międzynarodowych;
- b) upowszechniania wiedzy o projekcie za granicą;
- c) realizacji zadań badawczych przez zespół polski za granicą bez udziału badaczy z zagranicznych instytucji badawczych;

d) współpracy z badaczami z zagranicy zatrudnionymi w polskich jednostkach badawczych (<https://www.ncn.gov.pl/ogloszenia/konkursy/fuga-15-12-2014> [dostęp 10.09.2015]).

Jeśli uzyskanie grantu na staż podoktorski w polskim ośrodku naukowym jest uwarunkowane doświadczeniami zdobytymi za granicą, to może warto formalnie ustalić, że ubieganie się o FUGĘ musi być poprzedzone uzyskaniem grantu w konkursie HARMONIA albo grantów finansowanych w programach UE.

Należy podkreślić, że eksperci dostrzegają mocne strony wniosków. Wyrażają to w jakże zaskakującym formułowaniu ocen: „W zasadzie trudno jest nakreślić słabe strony zaprezentowanego wniosku. Koncepcja badań została zaprezentowana bardzo starannie i przejrzysto”. O innym wniosku piszą: „Od strony czystej diagnostyki projekt może przynieść ważne wyniki”, „Projekt jest dobrze skonceptualizowany, wnioskodawczyni w zwięzły, ale jasny sposób przedstawia swoje cele badawcze i założenia metodologiczne”, „Dobry pomysł wymaga nieco lepszej oprawy teoretycznej, a nie zgola publicystycznych tez przytaczanych za luminarzami nauk o edukacji”. Eksperti „Pozytywnie oceniają autentycznie interdyscyplinarne ambicje autora” i „wyjście poza opłotki tradycyjnie rozumianej Pedagogiki”, mimo że ich zdaniem „Nieco kuriozalne jest roszczenie pedagogów do przypisywania sobie odkryć reprezentantów innych dyscyplin”. Zatem co? Pedagodzy to uzurpatorzy pchający się na salony nauki?

Nie mniej protekcyjne są opinie na temat wyboru ośrodka naukowego: „Choć formalnie wszystko wygląda dobrze, na miejscu autorki wybrałbym ośrodek zdecydowanie silniejszy”. A o dorobku opiekuna stażu ekspert pisze: „To solidny, choć nie olśniewający dorobek. Pewien mankament to słabe umiędzynarodowienie”.

UWAGI KOŃCOWE

Wyznaję zasadę nierecenzowania recenzji. Zatem nie jest moim celem odnoszenie się do merytorycznych ocen wyrażonych przez ekspertów. Skupiam się jedynie na formie ich wyrażania, na sformułowaniach, które cechuje swoista poetyka. Eksperti posługują się wyrażeniami i zwrotami, których znaczenie może zaskakiwać. Na przykład „prace bliskie raportowi z badań” może oznaczać pozytywną ocenę, jednakże z kontekstu wynika, że jest to zarzut (wprawdzie nie jedyny) pozbawiający wnioskodawcę szans na nabywanie doświadczeń naukowych w innych ośrodku akademickim w kraju.

Daleka jestem od generalizacji. Moje opinie formułuję wyłącznie na podstawie dostępnych mi, nielicznych recenzji, w których znajdują się przytaczane przeze mnie sformułowania. Opinie i oceny sformułowane przez recenzentów cechuje ogólnikowość. Osoby, których wnioski zostały tak ocenione, niewiele, poza tym, że nie otrzymają finansowania stażu naukowego, dowiedzą się, co należałoby poprawić w kolejnej aplikacji o grant. No, może to, że warto wybrać „silniejszy ośrodek” i opiekuna o „olśniewającym” dorobku. Na pewno nie są

w stanie spełnić powtarzanego przez ekspertów warunku doświadczenia zagranicznego. Nie zmieniają także stylistyki swoich publikacji, które zdaniem ekspertów utrzymane są w poetyce raportów z badań. No i jako pedagodzy, mimo że ich wnioski i dorobek „jak na pedagogikę” są dobre, prawdopodobnie nie zrezygnują z odwoływania się do tekstów „luminarzy” nauk o edukacji. Ponadto na opiekunów staży wciąż będą wybierać osoby, które mogą im pomóc w rozwoju naukowym, mimo że, zdaniem ekspertów albo pracują w słabych ośrodkach, albo sami mają „nieośniewający dorobek” i „słabe umiędzynarodowienie”.

W tej sytuacji trudno nie podzielać opinii J. Namieśnika, który napisał: „Opinie i uzasadnienia w przypadku decyzji o ich odrzuceniu czytam z zainteresowaniem. Czasem jednak tej lekturze towarzyszą niedowierzenie i wstyd” (...). „Lektura tych opinii mogłaby być źródłem dowcipów lub też kpin, gdyby nie chodziło o przyznanie środków na finansowanie” (<http://panorama.pan.pl/s,eksperci-slabe-ogniwo-dzialalnosci-narodowego-centrum-nauki,158.html> [dostęp 10.09.2015]). Ale też gdyby nie chodziło o zaufanie do ekspertów, do ich kompetencji w zakresie działania komunikacyjnego.

ŹRÓDŁA

- <http://panorama.pan.pl/s,eksperci-slabe-ogniwo-dzialalnosci-narodowego-centrum-nauki,158.html> [dostęp 10.09.2015].
<https://www.ncn.gov.pl/ogloszenia/konkursy/fuga-15-12-2014> [dostęp 10.09.2015]

Author: Maria Czerepaniak-Walczak

Title: The „poetics” of experts reviews of NCN FUGA competitions applications

Key words: evaluation of grant applications, poetics rhetoric

Discipline: Pedagogics

Language: Polish

Document type: Article

Abstract

In this text are shown the chosen specific manifestations of rhetoric used by NCN experts in the evaluation of grant applications. The subject of analysis are the phrases and expressions contained in the opinions of requests in competitions FUGA (national competitions for internships after obtaining a doctoral degree, postdoc position), which are characterized by ambiguity and commonness. Makes it difficult to incorporate them in re-applying for the grant. Moreover, some of them express patronize attitudes towards potential applicants and their advisors. As an example one could present an expression: „as for pedagogue she has a good achievements”.